

*LA INDUMENTÀRIA
LITÚRGICA*

per

Josep Gudiol, Pvre.

BIBLIOGRAFIA

X. BARBIER DE MONTAULT. *Le Costume et les Usages ecclésiastiques selon la tradition romaine*.—2 vols. Paris, Letouzey et Ané, edit. (sense data).

G. BRAUN, S. I., *I Paramenti Sacri, loro uso, storia e simbolismo*.—Traducció italiana del P. G. Alliod, S. I.—Torino, Pietro Marietti, edit. 1914.

BENEDICTINES DE ST. LOUIS DU TEMPLE. *Guide pratique pour la confection des ornements gothiques*. T. I.—20 rue Monsieur, Paris VII.—(Sense data). Pot demanar-se a les dites benedictines o a l'Abbaye de St. André, Lophem-lez-Bruges, Belgique.

BOCK. *Geschichte der liturgischen Gewänder des Mittelalters*.—2 vols.

H. STUMEL. *Paramentik*.—Varis Quaderns illustrats.—Munich, 1914.

BENEDICTINES DE MONT-VIERGE. *Pour l'Autel Paroissial*.—Revista de patrons d'ornaments litúrgics, 1925.—Librairie du Mont-Vierge, Wepion sur Meuse, Belgique.—Les mateixes benedictines publiquen uns opuscles de caràcter pràctic sobre ornements litúrgics.

JOSEP GUDIOL, PVRE. *Indumentària Litúrgica*.—Tip. Balmesiana. Vich, 1918.

A. FORTESCUE. *Vestments of the Roman Rite*. London. Catholic Truth Soc. 1925.

La Indumentària Litúrgica

RESUM HISTÓRIC

COPIANT el que vaig escriure anys ha en un llibret que va tenir la seva sort, ben falaguera per mi, diré que entenem per *Indumentària* tot el que serveix per vestit humà, tot el que té caràcter d'indument per l'home, tot el que aquest usa per cobrir o ornar son cos. Prenent la denominació en un sentit ampli, comprendrem encara dintre la indumentària tot el que és complement del vestit i l'home usa o llueix damunt seu, o va acompanyant sa persona, per exhibició de riquesa o poder, com a distintiu de dignitat, jerarquia o ofici.

Pertanyen, doncs, i caben dintre la indumentària les robes, les joies i fins la manera de portar el pèl, perfumar-se i pintar-se. I traient conseqüència d'això, entendrem ésser *Indumentària Litúrgica*, la que ha estat usada o motivada pel culte cristià.

Ningú no ha de creure's que la indumentària litúrgica nasqué amb el Cristianisme, de manera que Crist o els seus deixebles i els primers fidels usessin formes especials de vestits, per a exercir funcions sacramentals o cerimònies del culte. En termes generals ha de dir-se que pels actes litúrgics els primitius cristians usaren llurs vestits d'ús quotidià, i que en l'ordinari de la vida els del comú de la gent. Fins ben entrat el segle iv, no es troben ni tan sols indicis de l'existència de determinats abillaments, exclusius en els actes del culte. Aquests indicis van fent-se més nombrosos i més fàcilment obiradors en els següents, trobant-nos amb què, fins a finals del segle viii, no es fa pas una separació categòrica i completa entre els vestits d'ús quotidià i usats en tots els quefers de la vida per una part, respecte a altres abillaments que les disposicions de les autoritats

eclesiàstiques o la consuetud feien indicar com exclusius del cerimonial religiós dels cristians.

La imposició del vestit bàrbar, molt més curt que no pas el tradicional a Roma i en els països de civilització llatina, contribuí en gran manera a fer aquest destriament, quedant pel culte el vestit tradicional romà dels actes civils, i pel comú dels laics el vestit curt i bragat, que introduïren els debelladors feixucs de la civilització clàssica.

No per totes parts, en un principi, varen seguir-se unes mateixes normes en l'abillament eclesiàstic. Països hi hagué en els quals es judicaven indispensables pels actes del culte o per distingir els ministres del mateix, uns determinats abillaments, que altres terres tardaven llargs anys en admetre; podent-se dir en termes generals que l'indument litúrgic dels pobles del món llatí o occidental tan sols gaudí de la deguda autoritat, quan el seu ús fou sancionat o consagrat per la Seu Romana. Així, per citar algun exemple, l'orari, que donà origen a l'estola, era conegut per l'Església Hispano-visigòtica en la primera meitat del segle VII, quan per la Càtedra de Roma encara tardà més d'un segle a ésser conegut i admès.

Per millor claredat i ordre tractarem de la indumentària litúrgica a través de quatre classificacions i corresponents capítols.—I. Vestits interiors.—II. Vestits exteriors.—III. Insígnies litúrgiques.—IV. Accessoris d'indumentària litúrgica.

I. - VESTITS INTERIORS

L'Amicte.—L'única peça que sembla que no deriva estrictament del vestit romà. Es anomenat primitivament *anagolaium* o *anagolagium*. El seu nom (*amictus* o *amicire*) suggereix la idea d'embolicar-se o cobrir-se per tots costats. Era destinat a cobrir el cap i el coll per a protegir-se de la fredor de les esglésies, i en el principi fou usat pels monjos en el cor ja en el segle VIII. Ha donat molt que escriure l'origen d'aquest ornament sagrat, que s'introdueix poc a poc entre els destinats al cerimonial

eclesiàstic i no s'han acabat pas encara les investigacions sobre el seu fonament. El P. Braun creu que deriva d'una peça de roba destinada entre els romans a cobrir el coll: una mena de tapa colls. Anava destinat a tancar l'escolladura que deixava la túnica o alba i primitivament es revestia després de l'alba i del cenyidor.

L'amicte anava embellit amb un ornament anomenat *parament*, una estreta i curta faixa de brodat o teixit; d'aquí els amictes *parats* o *emparamentats*. Quan es deixava caure l'amicte al voltant del coll, formava una mena de collar que dissimulava l'esbocadura de l'alba i de la casulla com pot veure's en la figura 1. Aquest parament ornamental més tard es desprengué i formà un collar independent tal com el porten el diaca i el sub-diaca sobre la dalmàtica moderna.

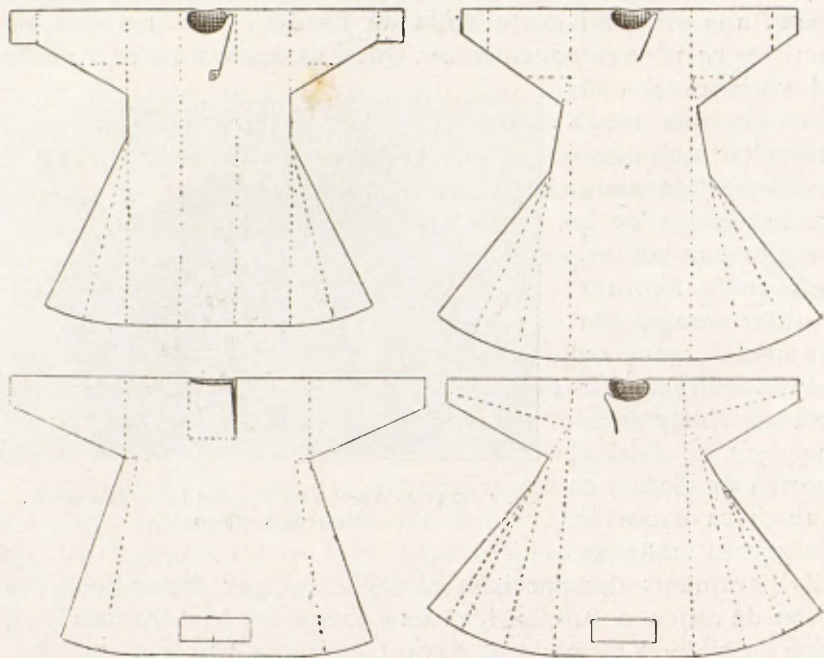

Fig. 1 — Col·locació de l'amicte al voltant del coll de la casulla.
(Model de H. Stummei)

Els paraments desapareixen al segle *xvi* per donar lloc a les orles de randa o fusells. L'amicte abans del *xiv* era més llarg que ample, i es fermava al davant amb una fibula o cordons. Els paraments més rics portaven gafets per cordar l'amicte que semblava un collaret.

L'Alba.—L'alba és senzillament l'antiga *tunica* o camisa que tothom portava sota els altres vestits. Com indica el seu nom, l'alba era una vestidura blanca, llarga fins als peus, que es cenyia al cos, proveïda de mànegues llargues i estretes, generalment feta de lli, per la qual cosa se l'anomenava *linea*. El nom *alba* és un adjectiu que ha perdut el seu substantiu: *tunica alba*, túnica blanca. Les albes foren dites també *camís* i *camits*, i al segle *xv* i *xvi* *camises romanes*, (figs. 2-5).

La túnica primitiva tenia dues llargues faixes de púrpura, de des les espatlles fins a la vora inferior, anomenades *clavi*. Aquestes franges desaparegueren quan començaren a ésser considerades com a més pròpies de les dalmàtiques. En canvi aparegueren uns paraments de riques teles i brodats i sedes.

Figs 2-5.—Diferents models d'albes antigues.

D'aquí les albes *paratae* o els *chamisos paratos* que surten en els inventaris del segle x. Aquests paraments primitivament consistien en una guarnició feta de galons d'or posada a tot el voltant de la vora inferior així com a les vores dels punys com pot veure's en l'alba de Sant Bernulf d'Utrecht (fig. 6). Més tard els paraments prengueren forma rectangular en la part baixa de l'alba, tant al davant com al darrera, i envaïen

també a vegades els punys (d'aquí els *punyets* i *maneguins*, que, durant els segles XIII al XIV, a vegades van solts), i el pit i les espatlles, com pot veure's en la reconstitució, donada pel senyor J. Folch i Torres, de l'alba de l'Àbat Biure, guardada al Museu Diocesà de Barcelona (fig. 7). Aquests paraments eren fàcilment canviabls, sobretot en les albes que havien d'ésser freqüentment rentades. El segle XII convertí el parament inferior de l'alba i el voraviu, que

també a vegades presentava, en una orla trepada o claraboiada que donà origen als *volants* fets de puntes a l'agulla o amb els boixets o fusons. Jo no puc menys que admirar els finíssims treballs de blonda, que, amb gran enginy i paciència, han treballat les nostres puntaires de la Costa i de terra endins de Catalunya; però no puc menys de dir que l'exagerada amplària i finor de tal mena de puntes donen

un cert afemellament al vestuari usat en el culte, i que és de veure amb goig el retorn dels antics paraments que respectaven més el caràcter sever de túnica que ha de tenir l'alba.

El Cíngol.—Es el complement de l'alba, des del moment que aquesta deu anar cenyida tal com anava cenyida l'antiga túnica, puix era considerada com a cosa afemellada i irrespectuosa la túnica descenyida. Els documents l'anomenen *çona*,

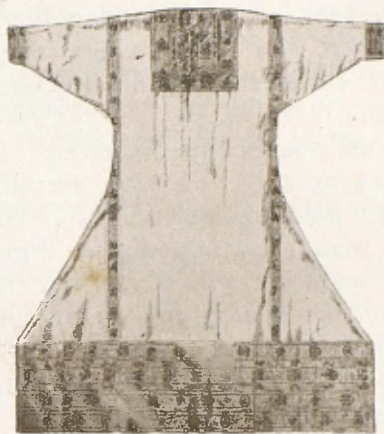

Fig. 6.—Alba amb paraments i clavi de Sant Bernulf, Utrecht, Segle xtr.

Fig. 7.—Alba de l'Àbat Biure.
Reconstitució del Sr. J. Folch i Torres.
Museu Diocesà, Barcelona.

succinta, cinctorium, cingulum, cinyell. La primera era ampla: els altres mots no precisen tan.

Se'n feren amb fil d'or, sedes, lli; amb caps de borles, serrell, amb boles massisses i capçades de metall preat i pedreries. Fins al segle xiv no és rar que la *zona* sigui com una faixa, que podia lligar-se amb cordons i deixava penjar unes franges amples com la faixa (fig. 8).

El Roquet.—El ritual visigod diu que al clergue per ésser ordenat tal, devia vestir-se-li la túnica i l'alba: dient-se més tart, al segle xi, que se li imposava la *tunica talaris linea*, sens parlar-se de l'alba, que fou considerada pròpia dels graus més dignificants de la jerarquia eclesiàstica. D'aquesta túnica talar de lli, espècie de senzilla dalmàtica, descendent de la primitiva de la qual en guardà la forma i matèria quan en servir pels diaques s'enriquí i es féu de riques estofes i amb magníficent obratge, descendeix el roquet.

El nom el prengué del *roccus*, que era un vestit superior, a vegades fet de preada draperia, que es portava especialment en els segles viii, ix i x, fent-se la identificació per allà al segle xiv.

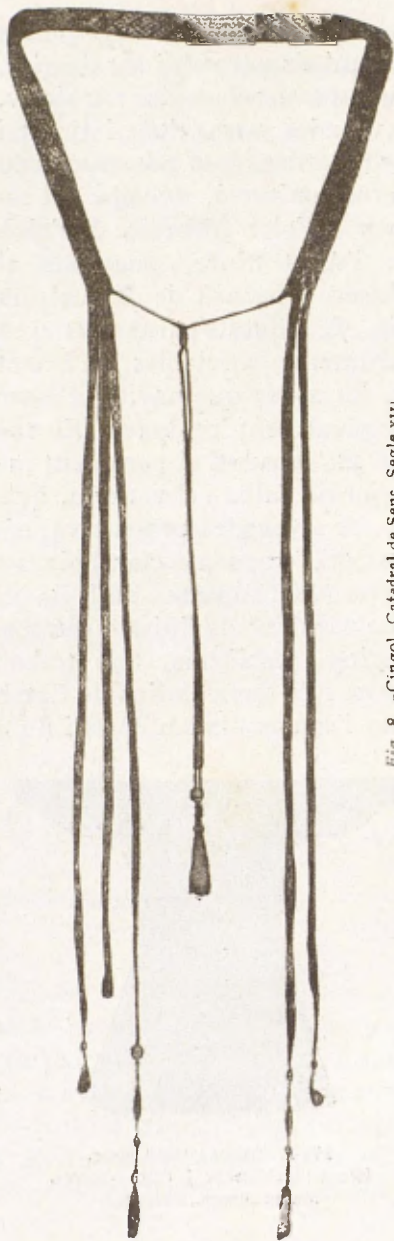

Fig. 8. —Cingol Catedral de Sens Segle xii

El roquet fou, doncs, en son principi, fill de la dalmàtica, fou de lli, descenyit i manegat. Al segle xii portà estretes les mànegues i des del segle xiv s'escurçà perdent la condició de talar. En la segona meitat de la centúria del 1500 admeté randes i frisos en sa part inferior, adquirint-ne després en les boca-mànegues i, més estretes, al coll.

El roquet amb mànegues aleshores quedà per distintiu dels canonges i dels prelats.

El SobrePELLIS.—Fou un indument que els clergues rics portaven sobre la pellissa o vestidura de pells fines, molt en ús durant els segles de l'edat mitjana. Descendí de la casulla el so-

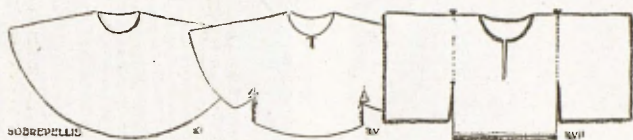

Fig. 9. —Procés evolutiu del sobrePELLIS.

brepellís i tenia la forma d'una llarga valona tancada, feta de tela de lli (fig. 9). I en aquesta disposició apareix a principis del segle ix, quedant sens canvi fins al segle xv. Per evitar que tal vestit dificultés l'acció dels braços se'l tirà sobre les espatlles, fixant-hi el que se'n digué les ales, amb una presilla o agulla. (Vegi's fig. 21). Al segle xv aquesta disposició fou l'usual, i es féu aleshores dos cosits que juntessin per sota els braços les parts que restaven penjant pel davant i darrera, formant sovint veritables mànegues. (Fig. 10. Vegi's també fig. 27). D'aquesta manera el sobrePELLIS anà participant de la forma de túnica, amb grans ales en lloc de mànegues. Aquestes es planxaren i prisaren, quedant com dos penjants emmidonats en el segle xvii, que és quan més s'escurçà. S'anomenen en la centúria precedent camises d'àcolit.

La Garnatxa.—Fou un roquet sens mànegues ni ales, molt obert pels costats. Prengué el nom de la *ganarchia*, que era un vestit superior en ús durant els segles xi i xii. Com que es duia

Fig. 10.—El sobrepellís amb mànegues.
Retaule del Museu de Colònia.

sota la capa coral, i en aquesta les ales del sobrepellís haurien fet nosa, s'anomena *sobrepellís de capa* o *per portar amb capa*.

La garnatxa sola quedà com a indument que s'oferí als darrers servidors de l'altar, encara que no fossin clergues o tonsurats, ni portessin hàbit talar.

Fig. 11.—*Sant Septimi*.
Revestit amb la dalmàtica primitiva.
Mosaic a Sant Venanci, Roma.

II. - VESTITS EXTERIORS

La Dalmàtica.—Com indica el seu nom, la dalmàtica és una peça de vestir pervinguda de la Dalmàcia, en temps dels Antonins, per allà el segle II, i esdevingué molt popular a Roma

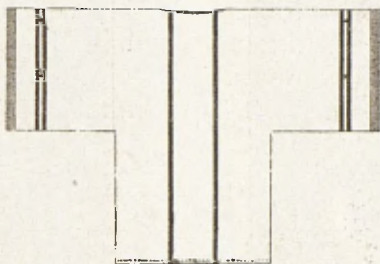

Fig. 11 bis. - Dalmàtica primitiva. Moyen-Moutier.
Lothringen.

perquè era més confortable que la toga o el palli. La dalmàtica, al principi, era una túnica de lli, d'amples mànegues, descenyida i llarga fins gairebé als peus, (fig. 11) i ornada amb els *clavi*, les llargues franges de dalt a baix, que s'han conservat

Fig. 12. - Procés evolutiu de la dalmàtica.

en sa decoració, així com s'han perdut del tot en la decoració de les albes (fig. 11 i bis).

En la segona meitat del segle IV ja era segurament usada pel Sant Pare i els seus Diaques.

Amb el temps, la dalmàtica s'escurçà (fig. 12) i resultà poc ampla, la qual cosa féu que, per facilitar el moviment a les cames,

s'obris en la part baixa, pels costats, i fins es volgué fer-la més curta pel davant que pel darrera; aquesta última cosa no preva-

Fig. 13.—*Sant Llorenç.*
Retaule gòtic. Museu del Parc de
Barcelona.

Fig. 14.—*Sant Esteve.*
Retaule gòtic. Museu del Parc

lesqué, mentre que les obertures laterals es féren majors, i es dirigiren sempre, ja al segle xi cap els braços, als aixellerons. Així ho trobem encara al segle xv (fig. 13). Aquesta creixença

fou màxima al segle xvi, i invadí les mànegues, i així quedà la dalmàtica del tot oberta pels costats i rígida, però en disposició que les obertures poguessin cloure's per mitjà de gafets o presilles.

Els *clavi*, (les dues franges verticals) es conservaren en

Fig. 15. — Dalmàtica de la Capella de Sant Jordi de la Generalitat.
Museu del Parc de Barcelona.

forma de galons i els *calliculae* (ornaments circulars) es perpetuaren en els paraments que anaven en la part mitgera, davant i darrera, i en les mànegues, talment com un pedaç de roba i color diferent de tot l'altre (fig. 14). Aquests paraments, al segle xvi es convertiren en una espècie de plafó, que a vegades és dit *davant*, generalment de color verd, que anà rodejat de galó i quedà com a ornat indispensable, no sols al davant i darrera, sinó en les mànegues (figura 15).

Complement de la dalmàtica fou el *collaret*, que es produí quan l'amicte perdé el parament que sortia sobre la dalmàtica, en el segle xiv. El collaret fou ricament ornat i era vestit, quan el diaca portava la dalmàtica, sobre l'obertura del coll.

La dalmàtica fou el distintiu dels diaques; i el vestit propi dels sub-diaques, des dels segles VII-IX, fou la *tunica linea* o *stricta*, anomenada també *dalmatica minor*, *tunicella*, de màne-

Fig. 16 — El Papa Honori I.
Mosaïc a Santa Agnès, Roma.

gues llargues i estretes, sense *clavi* ni ornaments de cap mena. Amb el temps, la dalmàtica del diaca i la tunicella del sub-

diaca s'identificaren, però seria molt avinent tornar-les-hi almenys algunes característiques diferencials.

La Casulla.—Es el vestit més característic del sacerdot, per bé que els servidors dels Pontífexs també abans la portessin, i en certes ocasions encara la porten, però plegada, conservant el nom de *planeta plicata*. La casulla era anomenada *planeta*, *paenula*, i *casulla* (*casulla*, petita casa). Procedeix de l'antiga *paenula*, usada en tot el món greco-romà, i servia, primitiva-

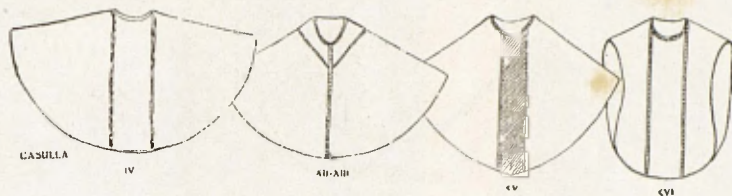

Fig. 17.—Procès evolutiu de la casulla.

ment per a resguardar-se de la pluja o intempèrie, però després esdevingué un vestit de luxe. Tenia la forma d'un mantell circular amb un forat al centre per a passar-hi el cap, talment una valona tancada i llarga fins als peus (fig 16). La casulla de Sant Bernat Calvó era d'aquesta forma.

Trobem la casulla com a ornament litúrgic des del segle iv o v, conservant sa abundant folgadura (fig. 17). Al segle x, se li començà a reduir el camp i es féu com d'uns tres quarts de cercle. Després, pel mil trescents, se l'anà reduint pels costats, i de mica en mica anà perdent la seva forma i esdevingué en el segle xvi una cosa semblant a un escapulari, i en el segle xvii esdevingué ben plana i perdé tota la gràcia i el sentit de tradició. Sant Carles Borromeu provà d'aturar aquesta evolució deformadora de la casulla, i prohibí que fos retallada més amunt dels colzes. En el segle xvi Esteve Durand es queixava que la casulla fos tant retallada i deformada en una nova disposició i deia que, si es comparava amb l'antiga casulla de la qual derivava, difícilment podia merèixer aquest nom. Què diria, ara!

En aquests últims temps, la casulla ha perdut tota la seva mobilitat i galanor i tot aspecte de vestit. I, entre tots els països on aquesta reducció i encarcament es fa més visible, enlloc com a Espanya ha arribat a un tal grau de lletgesa. Avui els liturgistes estrangers, en estudiar l'evolució de la indumentària litúrgica, recreen com a prototipus d'inanitat la casulla que anomenen *espanyola*. Sobre això diré que el P. Braun, jesuïta alemany i autor de valuosos llibres sobre la indumentària i mobiliari litúrgics, compara quatre tipus de casulles usades

Fig. 18. — Diferents maneres d'ornar la casulla

modernament en diferents terres, i diu (usaré els mateixos mots del traductor italià) que: *Il tipo spagnuolo non e solo relativamente il meno bello dei quatri, ma addirittura brutto.* (1)

Quant a la decoració, la casulla des del seu principi admeté senzilles franges verticals, els *clavi*, que baixaven de l'espatlla fins a la vorada inferior, les quals no són més que els repunts de les afegidures del drap de què estava confeccionada. Algunes voltes no era el *clavus* sinó una simple guarnició vertical en el mig de la part davantera, on s'esqueia la principal afegidura. No era una cosa rara el que la casulla no presentés cap ornamentació. I sempre l'ornamentació que apareix en les casulles és fruit de la fantasia de l'artista, sense que en aquest punt hi hagi cap regla. El P. Braun, en la seva obra abans citada, diu que en el segle XIII trobem formats dos principals tipus d'ornamentació: el *tipus nòrdic* i el *tipus italià o romà*. El tipus nòr-

(1) G. Braun S. J : I Paramenti Sacri, parte II, cap. III pág. 94.

dic consisteix en una franja vertical, de la qual, poc abans de l'extrem superior n'ixen dues franges obliqües, formant creu de forca, sense, però, que se la considerés com una creu (fig. 18).

Fig. 19.—Sant Gregori.
Retaule gòtic. Museu del Parc, Barcelona.

Fig. 20. Sant Bisbe
Retaule gòtic, Museu del Parc,
Barcelona.

Algunes vegades les franges formen una veritable creu llatina completament isolada (fig. 19).

El tipus italià o romà consistia en una franja vertical tant al davant com al darrera, i sobre la franja del davant, una curta

guarnició horitzontal formant T, destinada a evitar l'esquinçadura de l'obertura del coll.

Fig. 21. — *Sant Gregori.*
Retaule gòtic, Museu del Parc, Barcelona,

Aquest tipus és el que veiem més sovint en els retaules catalans (fig. 20). Com una lleugera discrepància d'aquests dos tipus, és la franja vertical tan al davant com al darrera, tal com s'ha conservat en les casulles modernes (fig. 21). Una reconstitució d'aquest tipus amb franja de figures la podem veure en una casulla reproduïda en el Catàleg, la qual és propietat de la Parròquia de Sant Just Desvern. Vegi's diferents mostres de franges alemanyes (Colònia) del segle xv, (fig. 22).

La Capa pluvial. — La capa no és altra cosa que l'antiga casulla ampla, però oberta pel davant i proveïda de caputxó. I així com la *paenula* no oberta o casulla era portada en les funcions més solemnes, com la santa Missa, la *paenula* oberta o capa pluvial fou reservada pel cor i processons. Aquesta capa més tard es considerarà com un vestit diferent, i fins

per allà el segle ix no comença a tenir un caràcter litúrgic.
Des del segle xiv les capes anaren esdevenint més riques i

.Fig. 22.—Franjes gòtiques de casulla.
Fabricació alemanya (Colònia). Segle xv.

hom no s'acontentà amb què la capa fos de bona tela, teixida o brodada (fig. 23), sinó que es volgué que presentés riques fressadures en tota la vora de l'obertura i en el caputxó. Aquest, en ornar-se, perdé la seva finalitat de cobrir el cap (fig. 24), i

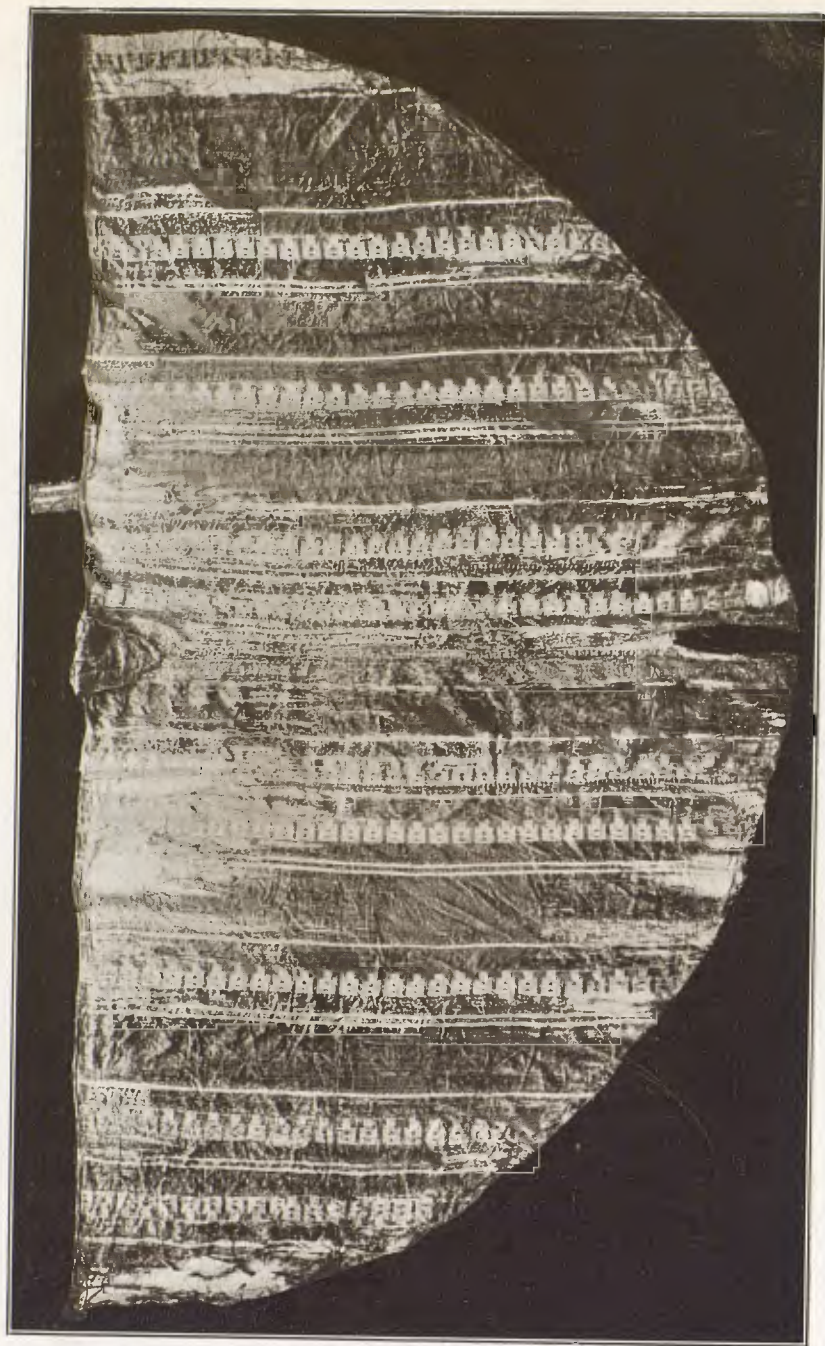

Fig. 23. Capa pluvial amb caputxó veritable, arran mateix de la vora. Segle xi. Museu del Parc, Barcelona.

esdevingué una peça decorativa, arran de nuca (fig. 25) venint sovint els seus extrems superiors sobre el pit (fig. 26). Després es convertí en una mena d'escut dorsal o *capiró*, que de

CAPA PLUVIAL

Fig. 24. — Procés evolutiu del caputxó de la capa pluvial.

triangular que era, passà a ésser com una tarja apuntada i es féu més gros i anà adquirint gran desenrotllament en els segles xv i xvi. Algunes voltes desaparegué del tot (fig. 27). La fressadura i l'escut dorsal es brodaren ricament i fins s'enriquiren amb enfilalls de perles (fig. 28). El tancador,

que queia sobre el pit, es féu de metall embellit amb esmalts i repujats, i s'anomenà *pont*.

La capa, també ha sofert força a través del temps. Disminuí en garbositat i acabà per ésser un semicercle, quan la antiga capa era completament circular i queia fins als peus.

Poc a poc

Fig. 25. — Capes pluvials amb caputxó apuntat i amb borles arran de franja. Retaule gòtic. Segle xv.

Fig. 26 — Sant Martí.

Capa pluvial amb el caputxó arribant sobre el pit. Segle xv.

Fig. 27. — Consagració de Sant Agustí.

Capes pluvials sense caputxó. Retaule gòtic. Segle xv.

Fig. 28. — *Capa pluvial*.

Amplies franges brodada:s: caputxó convertit en
escut dorsal brodat. Segle xvi.
Museu del Parc, Barcelona.

va fer-se la distinció entre la *capa magna* pontifical, el *pluvial* i la *capa coral*, de la qual fou una reducció l'*almusa* que arribà a caracteritzar els clergues obtentors d'un benifet eclesiàstic. I posats a distingir i a simplificar, afegirem que l'última reducció de les capes eclesiàstiques foren els *super-humeral*s o *capeles* usades en els viàtics i també en les processons, corteigs eclesiàstics, en els quals feia de guió la creu astada.

III - INSÍGNIES LITÚRGiques

El Manípul.—El manípul (*sudarium*, *mappa*, *fanon*) deriva d'una mena de mocador romà decoratiu, una peça de roba exigida per l'etiqueta, que es portava més per ornament que per cap utilitat. La costum de portar-lo agafat amb la mà féu que se l'anomenés *manipulus* o *feix* (fig. 29). Vers el segle ix el *manípul* que era de lli es transformà en una faixa estreta decorada amb brodats i sovint enriquida en els extrems amb l'aposició de trossos de roba més rica i més decorada, que també moltes vegades acaba amb un esplèndid serrell. La seva forma quedà fixada al segle xvi. En el segle xi encara es portava a la mà, en alguns llocs; després la cosa canvià i el *manípul* s'apuntava amb una agulla al braç esquerre sobre l'alba o es passava per una obertura que deixava en plegar-se'l pel mig i en ajuntar-se'l amb un punt cosit, o també se'l lligava amb una alamara,

El *manipul* que fou portat pels bisbes, sacerdots i subdiaques i àdhuc clergues menors, al segle XI fou atribuït únicament a les ordres majors i així esdevingué la insígnia particular del subdiaca.

L'Estola.—Els uns fan derivar l'estola de l'*orarium* (de *os*,

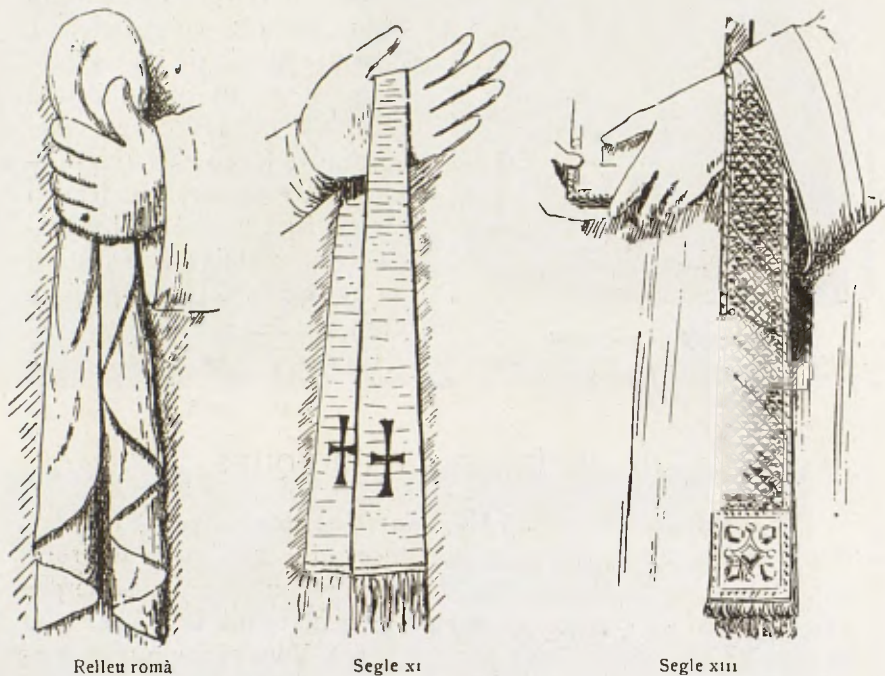

Fig. 29.—Procés evolutiu del Manipul.

boca) un drap per eixugar la boca i tota la cara i per tant una mena de sudari. Altres la fan provenir del *lorum*, una llarga banda portada pels magistrats i oficials com senyal de llur actuació. El concili IV de Toledo diu que el levita o diaca ha de portar l'*orari* en l'espatlla esquerra, a fi de deixar lliure la dreta i així poder exercir bé el seu ministèri. En el començ del segle IX el mot *estola* prevaleix. Aleshores s'orna ricament i es

teixeix amb fils d'or i es posa en els seus extrems un serrell i fins picarols de ric metall. Al segle XI aquests extrems o caps d'estola s'eixamplen i formen pala (fig. 30), en la qual en el segle XVI es comença posar un senyal religiós que acaba per ésser una creu. Així mateix se n'introdueix una altra al bell mig de la seva llargada. L'estola ha perdut en llargada i avui dia és extraordinàriament curta.

L'estola és la insígnia característica dels diaques.

Pali.—El pali és una de les insígnies més antigues del Papa, dels metropolitans i de certs bisbes, als quals era concedit pel Sant Pare (fig. 31). Avui encara els crítics no s'han avingut per donar per acabades les investigacions sobre el seu origen, però hi ha la tendència a considerar-lo de nissaga grega, essent el que en podríem dir una versió llatina de l'*omophorion* dels bisbes

orientals. Se sap que, en l'any 403, Sant Joan Crisòstom resultà deposat de la càtedra constantinopolitana, sota l'acusació feta per tres diaques, que li robaren el seu *omophorion*, la qual cosa sembla que ja feia referència a haver-lo volgut desposseir de la insígnia característica de la seva autoritat pastoral.

Sant Isidor de Pelusa,

Fig. 30.—Estola. Sant Donato, Arlon.
Segle XII.

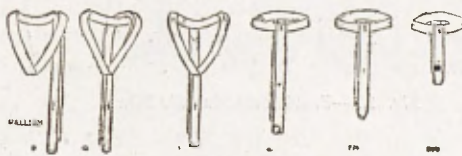

Fig. 31.—Procés evolutiu del pali

monjo alexandrí de la primera meitat del segle v, parla que a son temps els bisbes portaven un humeral de llana, que era distintiu de la seva dignitat. Al segle vi, a Roma, per a depositar un Papa, se li desvestia el *pallium*, i al segle següent, en el món grec, es prenia evidentment l'*omophorion* al bisbe o patriarca a qui es volia fer cessar en la dignitat. Això vol dir que en aquells segles, ambdues vestidures eren distintiu merament eclesiàstic.

IV - ACCESSORIS D'INDUMENTÀRIA LITÚRGICA

Tiara.—El *camelaucum*, que després s'anomenà *tiara*, en son principi era un capell poc alt i terminat en punta, peça de vestuari que era convenient per abrigar la testa del Pontífex Romà, qui portava la tonsura prou extensa per originar-li fred, molt sensible en les persones d'alta edat (fig. 32). Aquest capell, que

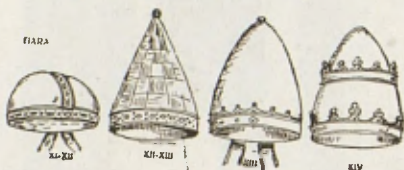

Fig. 32.—Procés evolutiu de la tiara.

sembla originat de l'Orient, degué estar en ús ja al començament del segle viii, indicant-se en la vida del Papa Zacaries (708 - 715) i apareixent gràficament manifest en temps de Sergi III (905 - 912). El *camelaucum*, dit també *frigium*, ve a anomenar-se *regnum* i adquireix les corones, amb què avui està presentat, la primera en temps d'Innocenci II (1130 - 1142) la segona en els dies de Bonifaci VIII (1294 - 1303) i la tercera durant el pontificat de Climent V (1305 - 1314).

Mitra.—No és possible parlar aquí de tots i cada un dels altres induments eclesiàstics, pero faré referència als més importants.

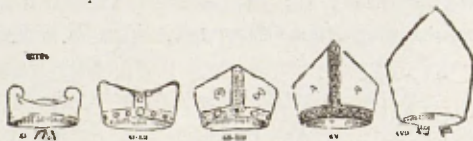

Fig. 33.—Procés evolutiu de la Mitra.

Varietat del cobridor de la testa del Papa és el que distingia

els bisbes. La *mitra* que prengué nom d'un cobridor de cap femení, acabà per ésser el distintiu que el Papa concedia a mitjans del segle XI (fig. 33). Comportava una franja, que el dividia quasi diríem en dos quarts d'esfera, anà adquirint puntes o corns, amb els quals apareix en ple segle XII; presentant-los lateralment, en un principi, o com si diguéssim alçant-se sobre les orelles, i després sobre el front i occipuci.

Bonet.—Del mateix cobridor de cap se n'originà amb el temps el solideu, que en resulta la seva més alta simplificació, i el *bonet* o capell de quatre corns (fig. 34).

Guants.—Les *quiroteques* o guants foren, des del segle IX, indici de jurisdicció superior eclesiàstica, distingint-se per llur color i riquesa.

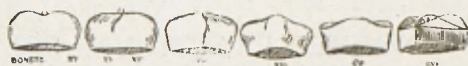

Fig. 34.—Procés evolutiu del bonet.

Mitges (otthones).—Els *otthones* resulten ésser les mitges que vestien els pontífexs, per no portar del carrer res que pogués macular l'edifici sagrat. Companyes d'aquestes peces del calçat resultaven ésser els *compagi*, o siguin les sabates pròpies dels pastors espirituals, trobant-se en el segle VIII indicis de què eren força diferents, en quant al luxe amb què estaven fetes, les sabates que portaven els diferents graus eclesiàstics.

Bàcul.—Essent els bisbes persones generalment de venerable edat, a les quals correspon la tasca de vigilar i visitar les diferents esglésies de la seva diòcesi, era natural que usessin un *bastó* per apoiar-se, que donà origen al *bàcul*, insígnia de la tasca pastoral. A Roma hi ha indici d'aquest *ceptrum* envers les darreries de la desena centúria, la qual cosa demostra autorització o consagració d'un ús que abans ja era seguit en diferents esglésies particulars i entre elles en la hispano-visigòtica, en el segle VIII, fent-se solemne ofrena del bàcul en els actes de consagració i reposició de bisbes. Els abats acostumaven portar el *bàcul* en forma més simplificada, coneixent-se'n d'època anterior al segle XII, els quals presentaven l'empunyadura en forma de T. El *bàcul* fou de fusta, vori o metall.

L'Anell.—L'anell que entre els romans era distintiu de classe i d'estament social, fou també adoptat per l'església a fi de designar les classes més altes de la cleroatura. L'Església hispano-visigòtica dotà al bisbe d'anell ja al segle VII, concedint-lo també al clergue encarregat de la custòdia dels ornaments i vasos sagrats.

Pinta.—Avui dia causa estranyesa que vulguem considerar com adminicle litúrgic la *pinta* amb la qual, ja als anys de l'onzena centúria, eren arreglats els cabells dels pontífexs, una volta revestits dels sagrats induments.

NORMES PRACTIQUES SOBRE INDUMENTARIA LITURGICA

Avui encara perdura l'evolució de l'indument litúrgic, evolució que era i és de sempre. Sens adonar-nos-en la lenta mutació va continuant, però desgraciadament tothom convé que es fa allunyant-nos del que era cada peça de roba en un principi i que la transformació s'opera en contra dels més elementals principis del bon gust. Sigui dit això en termes generals, tota vegada que és satisfactori consignar que, mercès als estudis arqueològics, hi ha països en els quals es fa obirador un principi de ruta envers la resurrecció dels models d'altres temps, guanyant-hi en això la conservació dels tipus tradicionals, la raó d'ésser dels induments necessaris per al culte, i també, en gran manera, la bellesa de tot el que intervé en el temple.

Però, de totes maneres, just és clamar contra la majoria d'elements subjectes a l'evolució, tota vegada que en ells domina un encarcament illògic i es patentitza un desig d'escatimar el que és dedicat a la Divinitat. En la majoria dels casos, el que es fa modernament resulta faltat en quantitat i en qualitat. L'Església prou té donades normes segons les quals deu obtemperar-se tot ço que pertany a Indumentària Litúrgica; però sota una excusa de pobresa, té de permetre que s'usin robes de lli que no són de lli, i draps de seda, en els quals entra poc

o gens aquest material. Les franges i galons tot ho contenen menys metall noble, i el desig de cridar l'atenció porta a l'ús de brodats mecànics i blondes, que coneixem vulgarment amb la denominació de *puntes de gitana*. També veiem amb dolor com cada dia s'inventen denominacions de teles, que amaguen la falsificació i l'industrialisme, que tot ho profana, i es va prescindint del que exigeix la noblesa del culte a Déu. D'això en resulta el fet que molt del que es produeix no dura llargs anys, la qual cosa porta com conseqüència que sovint s'hagi de canviar per inservible l'adquirít a vegades amb prou sacrifici.

També dec dir quelcom del simbolisme dels ornaments sagrats. Heu's aquí una matèria que jo crec que haig d'exposar en termes breus, tota vegada que no acostumo a ésser gaire partidari de simbolismes, quan aquests no són trets de la raó d'ésser de les coses, sinó que procedeixen d'*elucubracions*, sovint molt enginyoses, que persones d'enteniment agut saben anar traient de les coses ja fetes, trobant raons i sentits ignots en el que no són més que senzilles incidències, nues de transcendència.

El que he dit de la creació de les diferents peces de l'indument litúrgic, indica prou bé que el significat simbòlic que pugui trobar-se en quasi totes elles no procedeix pas de la llur forma i disposició essencial. Un no pot fer-se partidari de simbolismes de la mena dels proposats per algú que ens deia que, per exemple, l'amicte significava el drap amb el qual els jueus taparen els ulls a Crist a casa de Pilat, colpejant-lo després de la seva flagellació i coronació d'espines. Tampoc no trobo raonable que es digui que l'alba significa la túnica blanca que Herodes vestí a Jesús, tractant-lo com a boig. Menys ho és dir que el màniqui és la corda amb la qual Jesús fou lligat a la columna; l'estola és l'argolla i cadena que fou posada al Salvador, camí del Calvari, i finalment la casulla representa el tros de porpra amb el qual, per irrisió, Crist va ésser proclamat Rei dels Jueus. Tot això serveix admirablement per excitar la devoció popular, però no té fonament històric, ni ve motivat per les

raons a les quals obeí l'adopció dels determinats induments litúrgics.

Posat a cercar significació simbòlica en els ornaments sagrats hi ha hagut qui ha volgut considerar el sacerdot que els vesteix com un cavaller que milita en la defensa de la Religió i protegeix el seu cos amb l'elm, que és l'amicte; la cota de malla, que és l'alba; la casulla, que és la seva rodella; l'estola, que representa la llança, i el manípul, que ve a figurar l'espasa o la massa d'armes. I posats en aquesta tasca de buscar simbolismes, per més que siguin portats com pels cabells, no falten autors que han acudit a imaginar les més extravagants ardidesses, que, si poden servir per exaltar la sensibilitat de la gent senzilla, resulten a vegades certament estiragassades, alambicades i propenses a tocar al ridícul.

Jo no vull pas negar que pugui i degui fer-se l'aplicació d'un cert sentit moral als més preeminents d'entre els vestits litúrgics, els quals són considerats com a penyora de les virtuts pròpies de les persones que hagin d'usar-les. L'Església Catòlica d'això ens n'ha donat exemple, fent aquesta simbòlica aplicació, tant en les deprecacions que acompanyen la benedicció dels ornaments i aptació a les cerimònies del culte, com també en la imposició dels mateixos induments en l'acte de l'ordenació dels ministres del Santuari, i el mateix en dictar les oracions que han d'ésser recitades al moment de posar-se els clergues les diferents peces del vestuari sagrat. D'aquí, no obstant, a voler trobar simbolismes i místiques raons en les circumstàncies accidentals que s'ofereixen en els induments litúrgics, hi ha molta distància.

Hi ha amb certesa, uns quants dels ornaments usats en el culte diví, als quals fóra temerari i fins injust negar el llur significat simbòlic, ja que aquest procedeix del que podríem dir-ne l'essència i raó d'ésser dels mateixos. Tals són el pectoral, l'anell i la crossa episcopals i també la tiara o triregne papal.

Podria donar per terminat aquest massa llarg treball, però no vull deixar de dir uns mots respecte al poc mirament que hi ha en despendre's de les robes que porten un ús moltes

vegades secular en les nostres esglésies. Prou s'han donades disposicions de l'autoritat eclesiàstica respecte a la venda d'antiguitats, disposicions que han estat reiterades infinitat de vegades, però que, per be que siguin formals i categòriques, no han arribat ni arriben a guarir el que és un mal crònic i quasi diria incurable, ja que prové d'ignorància, més que de malícia.

La dignitat d'unes robes que han estat consagrades a Déu, que han estat objecte de la benedicció, no ja d'un ministre qualsevol, sinó d'un que ostentava especial delegació episcopal, i el fet que les sagrades vestidures han pres part en certa manera en la celebració del més august misteri, haurien d'ésser prou perquè no es fes un baix comerç, que porta sovint a mans indignes i a usos ben poc lloables tals robes i ornaments. Si aquelles i aquests anessin a parar als museus on poguessin servir d'ensenyança i curosament guardades, podríem excusar un tal mal; però el fet és que sovint arriben a veure's convertides en elements decoratius de salons i tallers, quan no són desfetes i relegades a tapissar cadires o convertides en coixins als quals posen els peus tota mena de persones. Qui no ha vist uns manipulats servint d'abraçadores de cortinatges?

Convé ara més que mai parar l'atenció en aquest particular i donar a Déu el que és de Déu, vetllant sempre per la dignitat i decència del culte exigít a la Divinitat.